

<https://doi.org/10.26565/2218-2470-2023-13-01>

УДК 351.82:338.439]:352(477.54)

Нехаєнко Оксана Василівна

старший викладач закладу вищої освіти

кафедри політичної соціології соціологічного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,

e-mail: o.v.nekhaenko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-5201-8200>

ПРОДОВОЛЬЧА ПОЛІТИКА: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ ІНІЦІАТИВ ВІД НАЦІОНАЛЬНОГО РІВНЯ ДО РІВНЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ХАРКІВЩИНИ

Стаття присвячена аналізу продовольчої політики в Харківській області. Крім того, в статті розглядаються окремі аспекти національної політики, що спрямована на запобігання продовольчої кризи в умовах війни. Побіжно автор розглядає основні проблеми та виклики, з якими стикається сільське господарство та продовольча сфера в умовах війни. В статті висвітлюються основні заходи, що спрямовані на забезпечення рівного доступу до продуктів харчування у воєнний час та кроки що здійснюються задля цього на різних рівнях: національному, регіональному та в окремих громадах Харківської області. Більш детально в статті розглядається роль місцевих органів влади та громадських ініціатив у вдосконаленні продовольчої політики, як таких що дозволяють не лише забезпечити продовольчу безпеку а й залучити внутрішньо переміщених осіб до економічної діяльності. Авторка констатує залежність перспектив продовольчої політики в Харківській області від багатьох факторів, окрім перебігу власне військового конфлікту. У статті зроблено висновок про особливе значення наступних факторів: зміцнення обороноздатності та безпеки сільськогосподарських об'єктів, транспортних маршрутів; підвищення ефективності та прозорості механізмів державного регулювання цін на продукти харчування, контролю за якістю та безпечністю харчових продуктів, запобігання спекуляціям та зловживанням; розширення масштабів та різноманітності державної підтримки національним виробникам харчових продуктів; розвиток міжнародного співробітництва та інтеграції в європейський та світовий ринок; підтримка та розвиток громадських організацій, волонтерського руху, соціального підприємництва, місцевих ініціатив та проєктів, які сприяють забезпеченню продовольства та підтримки нужденним; підвищення рівня освіти, культури, свідомості та відповідальності населення щодо продовольчої безпеки.

Ключові слова: *продовольча безпека, Fusilli, територіальна громада, сталий розвиток, соціальне підприємництво, національне законодавство.*

Як цитувати: Нехаєнко О. В. Продовольча політика: реалізація продовольчих ініціатив від національного рівня до рівня територіальних громад Харківщини // SOCIOPOSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2023, № 13. С. 8–14. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2023-13-01>

In cites: Nekhaienko, O. (2023). Local food policy: implementation of food initiatives from the national level to the level of territorial communities of Kharkiv region. *SOCIOPOSTIR: the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work*, 13, 8-14. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2023-13-01> [in Ukrainian].

Харківщина – одна з найбільших і найбагатших областей України, яка стала ареною жорстоких боїв між українськими силами та російськими окупантами. З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року регіон зазнав величезних збитків, як людських, так і матеріальних. Зауважимо, що за даними Державної служби статистики, до початку повномасштабного військового втручання Харківська область була одним з лідерів за обсягами виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. У 2021 році область виробила 5,6 млн тон зерна, 1,3 млн тон цукрових буряків, 1,1 млн тон соняшнику, 0,9 млн тон картоплі, 0,8 млн тон овочів, 0,4 млн тон молока, 0,2 млн тон м'яса [3]. Однак, внаслідок війни, сільське господарство Харківщини зазнало значних втрат. За оцінками експертів, у 2022 році виробництво сільськогосподарської продукції в області зменшилося на 30-40%. Основні причини цього – пошкодження та викрадення обладнання, машин, насіння, добрив, засобів захисту рослин, втрата робочої сили, неможливість обробляти поля через мінування та обстріли, зниження попиту та цін на ринку через кризу та інфляцію.

У таких умовах однією з найгостріших проблем є забезпечення продовольством населення та військових. Задля підтримки сільського господарства на Харківщині вживаються різні заходи. З боку держави – це виділення фінансової допомоги, компенсації, субсидій, кредитів, податкових пільг, страхування, надання насіння, добрив, пального, засобів захисту рослин, ветеринарних препаратів, забезпечення безпеки та охорони сільськогосподарських об'єктів. Із боку громадських організацій та волонтерів – це збір та розподіл гуманітарної допомоги, зокрема продуктів харчування, одягу, медикаментів, засобів гігієни, надання консультацій, психологічної підтримки, організація навчання, стажування, зайнятості, розвитку місцевих ініціатив та проєктів. Із боку міжнародних партнерів та донорів – це надання грантів, кредитів, інвестицій, експертизи, обміну досвідом, сприяння інтеграції в європейський та світовий ринок, підвищення конкурентоспроможності та якості продукції.

Однак, незважаючи на всі ці заходи, продовольча ситуація на Харківщині залишається напруженою. За даними Державної служби статистики, з початку 2022 року індекс споживчих цін на продукти харчування в області зріс на 45,6%, а середня заробітна плата знизилася на 12,4% [2]. Це призвело до зростання бідності та голоду серед населення, особливо в зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. За даними ООН, близько 1,5 млн осіб на Харківщині потребують гуманітарної допомоги, з них 800 тисяч осіб – продовольчої.

Продовольча політика є одним із найважливіших аспектів національної безпеки, особливо в умовах війни. Україна, яка є одним з провідних світових експортерів зернових і зернобобових культур, зіткнулася з серйозними викликами для своєї продовольчої безпеки після повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Воно значним чином змінило завдання, що постають перед урядом та місцевою владою. На даний момент робота значної кількості програм із державної підтримки розвитку багатьох галузей призупинена, а основним завданням регулювання економіки є максимальне її збереження і підтримка роботи діючих у військових умовах підприємств із метою забезпечення перемоги. На державному рівні Уряд України затвердив план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, який передбачає, зокрема, такі напрямки [8]:

- ✓ моніторинг стану продовольчої безпеки та сільськогосподарської інфраструктури в цілому;
- ✓ надання державної підтримки національним виробникам харчових продуктів;
- ✓ забезпечення адресної продовольчої допомоги найбільш соціально вразливому населенню;
- ✓ контроль та відповідне регулювання продуктових цін;
- ✓ регулювання обсягів вітчизняної сільськогосподарської продукції під експорт;
- ✓ забезпечення потреб вітчизняних підприємств агропромислового комплексу в товарах критичного імпорту;
- ✓ закупівля продовольчих наборів для соціально незахищених верств населення;
- ✓ реалізація місцевих програм для самозабезпечення територіальних громад харчовими продуктами.

На регіональному рівні Харківська обласна державна адміністрація видала ряд наказів та розпоряджень, що спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки в області під час воєнного стану, та визначають перелік заходів, відповідальних виконавців, строків виконання та очікуваних результатів щодо забезпечення продовольчої безпеки в області під час воєнного стану. Харківська обласна державна адміністрація також розробила план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану [1], який включає, зокрема, такі заходи:

- ✓ забезпечення безперебійної посівної кампанії, в тому числі за допомогою розмінування сільськогосподарських угідь;
- ✓ збільшення площ під овочі, що входять до базового борщового набору (картопля, буряк, цибуля, морква);
- ✓ забезпечення наявності достатніх запасів пального для сільськогосподарської техніки та логістики;
- ✓ забезпечення безперебійної роботи молочної галузі;
- ✓ забезпечення безперебійного експорту агропродукції через альтернативні морські порти;
- ✓ забезпечення контролю за якістю та безпечністю харчових продуктів;
- ✓ забезпечення інформаційної підтримки та консультування суб'єктів аграрного ринку.

Це законодавчі ініціативи, які мають на меті підтримати загальний рівень продовольчої безпеки в Україні.

Якщо аналізувати місцевий рівень та ініціативи, які йдуть «знизу», то можна побачити, що суспільство демонструє високий рівень соціальної згуртованості в умовах воєнного стану. Деякі територіальні громади Харківської області також виявили ініціативу та активність у забезпеченні продовольчої безпеки. Серед них можна виділити окремі приклади.

У місті Лозова було запущено проєкт «Сади Перемоги», який передбачає висадку фруктових дерев та кущів на території міських парків та скверів, а також надання допомоги місцевим фермерам у вирощуванні садової продукції. «Сади Перемоги» – це загальнонаціональна ініціатива, що спрямована на ефективне

використання доступних земельних ділянок і спрямування всіх ресурсів для вирощування харчових продуктів задля недопущення продовольчої кризи в Україні. Метою такої ініціативи є використання кожного клаптика землі, на якому можна виростити врожай і тим самим уникнути продовольчої кризи. Проект активно працює не лише із громадами, а й з окремими сім'ями чи домогосподарствами, надаючи підтримку та консультації щодо ефективного городництва, зберігання та переробки вирощеної продукції, вирощування овочів та зелені в домашніх умовах та власне організації «Садів Перемоги» на місцевому рівні, що й було реалізовано в Лозівському районі Харківщини.

В результаті така ініціатива збільшує мотивацію українців, їхню увагу до проблем продовольчої безпеки, посилює спроможність сімей займатися городництвом та садівництвом, а громад – реалізовувати власні ідеї, використовуючи пропонувані ресурси [6].

Також у місті Чугуїв було розроблено програму «Продовольча безпека Чугуївщини», яка спрямована на підтримку місцевих виробників харчових продуктів, створення резервного фонду продовольства, розвиток соціального підприємництва та волонтерського руху у сфері продовольчої безпеки;

У передмісті Краснограда було організовано кооператив серед місцевих жителів та переміщених осіб, який отримав назву «Зелений дім»: він об'єднує більше двох десятків селян, які займаються вирощуванням органічних овочів, фруктів, ягід, грибів, трав та квітів. Кооператив «Зелений дім» має власну земельну ділянку, теплиці, склади, холодильники, транспорт, а також реалізує свою продукцію на місцевому ринку. Об'єднання також співпрацює з іншими місцевою владою, школами, лікарнями та волонтерами. В рамках діяльності цього кооперативного господарства знайшли роботу ВПО, які з початком війни втратили джерело постійного заробітку. «Зелений дім» є прикладом успішної самоорганізації та самодостатності сільської громади, яка не тільки забезпечує себе продовольством, але й допомагає іншим, хто потребує допомоги.

Іще один приклад місцевої ініціативи, яка сприяє продовольчій безпеці в регіоні – у селищі Краснокутськ було започатковано проект «Сільська кухня», що полягає в організації громадського харчування для місцевих жителів, внутрішньо переміщених осіб, військових та волонтерів. Проект функціонує на базі місцевого будинку культури, де встановлено кухонне обладнання, холодильники, посуд, столові прилади. Продукти для приготування їжі надходять від місцевих фермерів, садівників, громадських організацій, гуманітарних місій. Їжу готують волонтери, які мають досвід роботи в громадському харчуванні або просто люблять готувати. Їжу роздають безкоштовно або за символічну плату, в залежності від фінансового стану відвідувачів. «Сільська кухня» є прикладом успішної соціальної ініціативи, що не тільки забезпечує харчуванням людей, які потребують допомоги, але й сприяє зміцненню громадської солідарності та довіри.

Висновки та перспективи. Продовольча політика в Харківській області під час війни є важливою складовою національної безпеки та стабільності. В умовах воєнного стану, коли область зазнає значних втрат від російської агресії, необхідно вживати ефективних та своєчасних заходів для забезпечення продовольства населення та військових. Для цього потрібно залучати всі рівні влади, суб'єктів аграрного ринку, громадські організації, волонтери, міжнародні партнери та донори. Також необхідно

мати належне нормативно-правове забезпечення, яке би враховувало особливості воєнного стану та захищало інтереси всіх зацікавлених сторін.

Продовольча політика під час війни має свої успіхи та проблеми. З одного боку, можна виділити ряд позитивних прикладів ініціатив та програм, які сприяють збереженню та розвитку сільського господарства. З іншого боку, можна вказати на ряд негативних факторів, які ускладнюють продовольчу ситуацію в області, таких як пошкодження та викрадення обладнання, машин, насіння, добрив, засобів захисту рослин, втрата робочої сили, неможливість обробляти поля через мінування та обстріли, зниження попиту та цін на ринку через кризу та інфляцію, зростання бідності та голоду серед населення, особливо в зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях.

Перспективи продовольчої політики в Харківській області під час війни залежать від багатьох факторів, зокрема від розвитку воєнного конфлікту, стану економіки, політики, суспільства, екології, міжнародної ситуації тощо. Однак можна виділити деякі напрямки, що можуть сприяти покращенню продовольчої політики в області, такі як:

- ✓ зміцнення обороноздатності та безпеки сільськогосподарських об'єктів, транспортних маршрутів, складів, ринків, торгових точок тощо;
- ✓ підвищення ефективності та прозорості механізмів державного регулювання цін на продукти харчування, контролю за якістю та безпечністю харчових продуктів, запобігання спекуляціям та зловживанням;
- ✓ розширення масштабів та різноманітності державної підтримки національним виробникам харчових продуктів, зокрема за використання фінансової допомоги, компенсацій, субсидій, кредитів, податкових пільг, страхування, надання насіння, добрив, пального, засобів захисту рослин, ветеринарних препаратів тощо;
- ✓ розвиток міжнародного співробітництва та інтеграції в європейський та світовий ринок, зокрема за допомогою грантів, кредитів, інвестицій, експертизи, обміну досвідом, підвищення конкурентоспроможності та якості продукції;
- ✓ підтримка та розвиток громадських організацій, волонтерського руху, соціального підприємництва, місцевих ініціатив та проєктів, які сприяють забезпеченню продовольства та підтримки потребуючим;
- ✓ підвищення рівня освіти, культури, свідомості та відповідальності населення щодо продовольчої безпеки, зокрема за допомогою інформаційної підтримки, консультування, навчання, просвіти, пропаганди здорового харчування тощо.

Вже є вдалі приклади, які демонструють нам здатність жителів регіону об'єднуватися задля реалізації спільних інтересів і використовувати ресурси, що пропонуються не лише державою а й міжнародними партнерами. Часто використання таких ініціатив вирішує не лише проблему доступу до продуктів харчування, а і залучає до роботи і економічної діяльності тих, хто був вимушений виїхати з місця свого постійного проживання та втратив роботу. Тож, можна зауважити, що вирішення проблем продовольчої безпеки та розвиток сільського господарства вимагають комплексного підходу та спільних зусиль національних та місцевих органів влади, а також активної участі громадян. Місцева продовольча політика має бути спрямована на забезпечення доступності та якості продуктів харчування для всіх верств населення та на підтримку сталого розвитку сільських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: що передбачено законом? URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210373_zabezpechennya-prodovolcho-bezpeki-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-peredbacheno-zakonom (дата звернення: 24.09.2023).
2. Індекси споживчих цін по регіонах у 2022 році (до попереднього місяця). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/arh_iscR_m_u.htm (дата звернення: 23. 09.2023).
3. Обсяг виробництва, урожайність та зібрана площа сільськогосподарських культур за їх видами на 01 грудня 2021 року. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/sg/ovuzpsg/Arh_ovuzpsg_2021_u.html (дата звернення: 22. 09.2023).
4. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Непряма оцінка пошкоджень. 8 червня 2022. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf (дата звернення: 22.09.2023).
5. Пасемко Г., Таран О. Державне регулювання аграрного сектору під час війни (на прикладі Харківської області) // Економіка та суспільство. 2023. № 51. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-36>
6. Типова місцева програма самозабезпечення громади харчовими продуктами. URL: <https://sadyperemohy.org/standard-local-program/> (дата звернення: 27.09.2023).
7. Трофімцева О. Війна показала важливість агросектору. Як узяти нові висоти? 2022. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/839762.html> (дата звернення: 27.09.2023).
8. Уряд затвердив план із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану (від 03.05.2022) // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-iz-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeki-v-umovah-voyennogo-stanu> (дата звернення: 24.09.2023).

Стаття надійшла до редакції 02.10.2023.

Стаття рекомендована до друку 15.11.2023.

Nekhaienko Oksana

Senior Lecturer Higher Education Institution
at the Department of Political Sociology, School of Sociology,
V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,
e-mail: o.v.nekhaenko@karazin.ua,
<https://orcid.org/0000-0001-5201-8200>

LOCAL FOOD POLICY: IMPLEMENTATION OF FOOD INITIATIVES FROM THE NATIONAL LEVEL TO THE LEVEL OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF KHARKIV REGION

The article is devoted to the analysis of food policy in the Kharkiv region. In addition, the article examines certain aspects of the national policy aimed at preventing the food crisis in the conditions of war. The author briefly examines the main problems and challenges faced by agriculture and the food sector in wartime conditions. The article highlights the main measures aimed at ensuring equal access to food products in wartime and the steps taken for this purpose at different levels: national, regional and in individual communities of the Kharkiv region. In more detail, the article examines the role of local authorities and public initiatives in improving food policy, as they allow not only to ensure food security, but also to involve internally displaced persons in economic activities. The author states that the prospects of food policy in the

Kharkiv region are dependent on many factors, in addition to the actual course of the military conflict. The article concludes about the special importance of the following factors: strengthening the defense capability and security of agricultural facilities, transport routes; increasing the efficiency and transparency of the mechanisms of state regulation of food prices, control over the quality and safety of food products, prevention of speculation and abuse; expanding the scope and variety of state support to national food producers; development of international cooperation and integration into the European and world market; support and development of public organizations, volunteer movement, social entrepreneurship, local initiatives and projects that contribute to the provision of food and support to the needy; raising the level of education, culture, awareness and responsibility of the population regarding food security.

Keywords: *food security, Fusilli, territorial community, sustainable development, social entrepreneurship, national legislation.*

REFERENCES

1. Ensuring food security in the conditions of martial law: what is provided by law? Retrieved from https://jurliga.ligazakon.net/news/210373_zabezpechennya-prodovolcho-bezpeki-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-peredbacheno-zakonom [in Ukrainian].
2. Consumer price indices by region in 2022 (up to the previous month). Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/arh_iscR_m_u.htm [in Ukrainian].
3. Volume of production, productivity and harvested area of agricultural crops by their types as of December 1, 2021. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/sg/ovuzpsg/Arh_ovuzpsg_2021_u.html [in Ukrainian].
4. Review of war losses in the agriculture of Ukraine. Indirect damage assessment. June 8, 2022. Retrieved from https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf [in Ukrainian].
5. Pasemko, G., Taran, O. (2023). State regulation of the agricultural sector during the war (on the example of Kharkiv region) *Economy and society*, (51). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-36> [in Ukrainian].
6. A typical local program of community self-sufficiency in food products. Retrieved from <https://sadyperemohy.org/standard-local-program/> [in Ukrainian].
7. Trofimtseva, O. (2022). The war has shown the importance of the agricultural sector. How to reach new highs. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/blog/839762.htm> [in Ukrainian].
8. The government approved the plan to ensure food security under martial law (as of 05/03/2022). *Government portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-iz-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeki-v-umovah-voyennogo-stanu> [in Ukrainian].

The article was received by the editors 02.10.2023.

The article is recommended for printing 15.11.2023.